

Fecr Yayınları: 421

KELÂM'DA HAK DÜŞÜNCE
-Hak Metafizikinin İlkeleri-

Dr. Hamdullah ARVAS

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Editör
Dr. Muhammed Nasih ECE

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD.
ŞTİ. İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 3 95 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Nisan 2021

ISBN: 978-625-7879-62-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KELÂM'DA
HAK DÜŞÜNCEİ
-Hak Metafiziğinin İlkeleri-

Dr. Hamdullah ARVAS

Ankara 2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	9
1. Araştırmanın Amacı	14
2. Araştırmanın Kapsamı	16
3. Araştırmanın Yöntemi	19

I. BÖLÜM

KELÂM'DA HAK İLKESİ (Allah'ın Varlığı)	25
1.1. Hak İnanç ve Bâtıl İnanç İlişkisi	31
1.2. Hakikatin Bilgisi Mümkündür: Anti-Septisizm	38
1.2.1. Kelâm'da Bilginin İmkânı	48
1.2.2. Kelâm'da Bilginin Kaynakları	53
1.2.3. Nazar ve İstidlâlin Önemi	61
1.3. Allah'ın Varlığı Bilinebilir: Anti-Agnostisizm	67
1.3.1. İnsanın Yükümlü Kılındığı İlk Şey	74
1.3.2. el-Hakk'ı Bilmek: "Tahsîlü'l-Marifetullah"	81
1.4. Nihaî Hakikat Allah'tır: Anti-Ateizm	100
1.4.1. Varlık Delili	114
1.4.2. Hakku'l-Evvel Delili	122
1.4.3. Hudûs Delili	132
1.4.4. Fitrat Delili	148

II. BÖLÜM

KELÂM'DA TENZİH İLKESİ (Allah ve Âlem İlişkisi)	157
2.1. Allah'a Hakkı ile İmân Etmenin İmkânı	159
2.2. Tevhîd ve Tenzîh İlişkisi: Anti-Politeizm	170
2.2.1. Allah'ın Çağrısı Haktır: Da'vetu'l-Hak	181
2.2.2. Allah Gerçek Mevlâ'dır: Mevlâu'l-Hak	191
2.2.3. Allah Gerçek Rab'dır: Rabbu'l-Hak	199
2.3. Tecsîm ve Tenzîh İlişkisi: Anti-Panteizm	209
2.3.1. Ulûhiyeti Hakkıyla Anlamanın İmkânı	214

2.3.2. Zat-Sıfat İlişkisi: İlâhî Birlik Problemi -----	224
2.4. Ta'tîl ve Tenzîh İlişkisi: Anti-Deizm -----	242
2.4.1. İlâhî Müdahalenin Mahiyeti: "Fâilu'l-Hak" -----	251
2.4.2. İlâhî Hikmet Teorisi: "Hakkın Tahakkuku" -----	265
2.4.3. İlâhî Adalet Teorisi: "İhkâk-ı Hak" -----	282
SONUÇ -----	299
KAYNAKÇA -----	303

ÖN SÖZ

Hak, hayatın devamını ve anlamını desteklemede, bireysel erdemlerin ve toplumsal huzurun inşa edilmesinde, ortalama insan seviyesinin yükseltilmesinde, refahın sağlanmasında gerekli olan bilime, tekniğe ve toplumsal ilişkilerdeki ilerlemeye imkân sağlayan varlık, bilgi, değer ve estetik ilkesidir. Hak, varlık ilkesi olarak *gerçekliğe*, bilgi ilkesi olarak *doğruluğa*, değer ilkesi olarak *adalete*, estetik ilkesi olarak *güzelliğe* delâlet etmektedir. Hak kavramının delâlet ettiği bu manalar, onun dinî ve felsefî anlam biçimlerini belirlemiştir.

Hak, Allah'ın bilinmesi ve yaratılanların bu bilimle değerlendirilmesi bakımından aynı zamanda İslâm metafiziğinin temel kavramlarından biridir. Bu öneminden hareketle yapılmış çalışmamızda, Kelâm ilminin kaynakları esas tutularak “Hak Metafiziği” bağlamında ilk ve nihâî hakikat olan Allah'ın varlığı ve âlemle ilişkisinin mahiyeti araştırılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, “Hak İkesi” başlığı altında, varlık olmak bakımından Allah'ı bilmenin imkânı ele alınmış, Hak metafiziğinin *anti-septik*, *anti-agnostik* ve *anti-ateist* boyutu temellendirilmiştir. Kitabın ikinci bölümünde de “Tenzîh İlkesi” başlığı altında Allah ve âlem ilişkisi incelenmiş; İslâm inanç esaslarının *anti-politeist*, *anti-panteist* ve *anti-deist* boyutu temellendirilmiştir.

“Müslüman Kelâmında Hak, Hakikat ve Hakkâniyet ilişkisi” adlı doktora tezimin bir bölümünden üretilen bu çalışmanın hazırlanması sürecinde desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Akbulut'a teşekkür ederim. Çalışmanın felsefî yönünün geliştirilmesi sürecinde ABD'de, Indiana Bloomington Üniversitesi'nde, bir yıl süre ile araştırma desteği sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür etmem gerekir. Ayrıca kitabın son okumasını büyük bir titizlikle yapan Dr. Muhammed Nasih Ece'ye teşekkürü bir borç bilirim. Elbette bütün bu çalışmalar boyunca yeterince vakit ayıramadığım ailemin fedakârlıklarını anlamadan geçemem. “İyi ki varsınız.”